

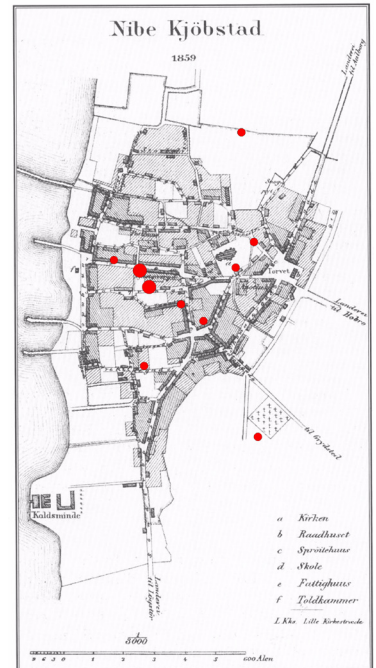
Byarkæologi i Nibe

Indledning

Nibes middelalderlige oprindelse er velkendt fra skriftlige kilder, ligesom byens anselige kirke fra 1400-tallet er et tydeligt vidne derpå. De ældste omtaler er fra midten af 1300-tallet, hvor byen nævnes i forbindelse med sildehandel med de nordtyske Hansebyer. Bebyggelsen har altså en vis betydning allerede på dette tidspunkt. De senere års private brug af metaldetektorer har frembragt et fundmateriale, der måske gør det relevant at diskutere byens alder lidt nærmere. På de omkringliggende marker er der således fundet i hundredvis af mønter og andre genstande, der nok for størstepartens vedkommende er kørt ud af byen sammen med affald og gødning. Det store fundmateriale er endnu ikke systematisk gennemgået, men det kræver kun få opslag i fundlisterne for at se, at der hyppigt optræder mønter fra kongerne Christoffer I (1252-1259), Erik Klipping (1259-1286), Erik Menved (1286-1319) og Christoffer II (1319-1332). De få møntfund, der findes fra selve byen, synes at vise samme tendens. I forbindelse med ledningsarbejde ved kirken er der således fundet 37 mønter, hvoraf de 8 var fra de nævnte konger. En enkelt var desuden en meget ældre tysk Otto-Adelheid-penning fra o. år 1000. Der synes altså at være en udbredt møntbrug på stedet før de første omtaler af byen midt i 1300-tallet. Umiddelbart synes mønterne dermed at vise, at Nibe eksisterer allerede i anden halvdel af 1200-tallet i en eller anden form.

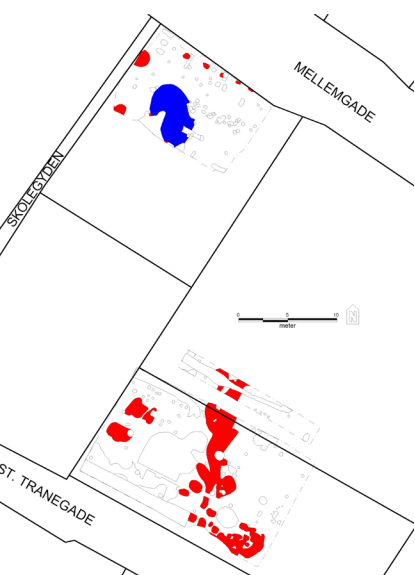
Arkæologiske undersøgelser 2006 og 2010

Arkæologisk vides der næsten intet om Nibes middelalderlige periode og således heller intet om den formodede periode, der ligger før midten af 1300-tallet. Ved arkæo-

Arkæologiske besigtigelser og prøvegravninger i og omkring Nibe vedrørende byen i middelalder og renæssance. Med stor prik er angivet de arkæologiske udgravninger i St. Tranegade 6B og Mellemgade 21.

(Kort fra Traps 1. udgave, her gengivet efter redigeret udgave i Jørgen Elssø Jensen: Danmarks Middelalderlige byplaner, 1995).

De arkæologiske undersøgelser i Mellemgade 21 og St. Tranegade 6B med opmålte stolpehuller, gruber, grøfter og brønde. Markeret med rødt er middelalderlige anlæg (ca. 1200-1450), mens de ufarvede er yngre eller udateret. Med blå er markeret to sammenhængende brønde fra ca. 1550-1650.

logiske prøvegravninger og forskellige besigtigelser er det ved flere lejligheder forgæves forsøgt at finde spor efter det middelalderlige Nibe.

Først i 2006 blev der i St. Tranegade 6B endelig fundet rester, der kunne dateres til middelalderen. Det drejede sig om spor efter mindst ét hus, hvis vægstolper har stået i gravede stolpehuller. Husets fulde grundplan kunne desværre ikke klarlægges. Det var dog tydeligt, at orienteringen fulgte de nuværende gadeforløb, der således sikkert har sin oprindelse i byens ældste strukturer. Foruden husresterne fandtes der gruber, der var gravet ned i undergrundens stedvis kompakte ler. Gruberne stammede sandsynligvis fra anskaffelsen af ler til klining af husvægge og bygning af ovne og ildsteder. Ved genfyldningen var gruberne tilkastet med affald, der både indeholdt knogler fra spiste husdyr og slagter, der vidnede om smedehåndværk på stedet. Et mere særpræget fund udgøres af en såkaldt armbrøstbolt, der er jernspidsen til en armbrøstpil. Armbrøsten var middelalderens foretrukne skydevåben til både jagt og krig. I gruber og stolpehuller blev der fundet skår af det lertøj, der har været benyttet i husholdningerne. Det bestod bl.a. andet af karakteristiske kander, der var i anvendelse i perioden ca. 1200-1450. Det er således keramikfundene, der giver den sikreste datering af bebyggelsessporene til middelalderen. Der blev desværre ikke fundet mønter eller andet, der kunne give en mere præcis datering inden for den nævnte tidsramme. Forhold tyder dog på, at der mest sandsynligt var tale om den yngre del af perioden i 1300- og 1400-tallet. Foruden de middelalderlige bebyggelsesspor blev der også fundet husrester og grøfter, der stammede fra de efterfølgende århundreder. I en af grøfterne blev der fundet en stor ryghvirvel, der må stamme fra en hval. Knoglen havde været brugt som skæreunderlag, formentlig engang i 1600-1700-tallet.

Igen i 2010 blev der fundet spor efter middelalderens Nibe. Denne gang var det i Mellemgade 21 og dermed ganske tæt på udgravningen i St. Tranegade 6B. Fundene i Mellemgade 21 viste i hovedtræk de samme forhold som i St. Tranegade. Ældst var således rester af et hus i form af tydelige stolpehuller fra den ene langside. Huset viste igen en orientering, der nogenlunde fulgte de nuværende gadeforløb. Dog så det ud til, at størsteparten af huset lå under den nuværende Mellemgade, der således må have haft en anden, måske nordøstligere placering i middelalderen. Sydøst for huset blev der fundet rester af et lergulv, der måske stammede fra et andet middelalderligt hus. Hvorledes

De 14 tøndestave fra den middelalderlige brønd efter optagning.

dette har været orienteret, kunne ikke afgøres. Tæt ved husene havde der været en brønd, der med sin placering viste, at Skolegyden og det nuværende grundskels placering ikke går tilbage til middelalderen. Brønden var lavet af to genbrugte tønder med den ene placeret oven på den anden. Den øverste var omtrent helt forgået og kunne kun anes som en aftegning, mens den nederste, der lå under det nuværende grundvandsspejl, endnu var næsten intakt. Den var lavet af 14 egestave og har haft en højde på ca. 70 cm. Bund og låg var naturligvis fjernet forud for brøndplaceringen. I en af stavene var der en firkantet åbning, der var lukket med en tilpasset plade. Hullet viser, at tønden må have ligget ned ved fyldningen og sikkert oprindeligt indeholdt en væske, måske øl. Tønder blev brugt til adskillige varettyper og var nærmest en slags universel emballage i handlen. Den her aktuelle tønde kan således vel tænkes at have indeholdt forskellige produkter i sin levetid. Spredt på stavene var der 15 små huller, der i nogle tilfælde havde bevaret en lukkende trædyvel. Hullerne stammer fra handler, hvor køber og toldmyndigheder tog prøver af indholdet i den lukkede tønde. Tønden har altså været handlet ved flere lejligheder, og den har sikkert rejst en del omkring, inden den endte som brøndtønde i Nibe. At anvende tønder i middelalderlige brønde er ikke et ukendt fænomen. Eksempelvis er der fundet adskillige eksemplarer ved udgravninger i Dragør og Falsterbo, der begge ligesom Nibe har haft et vigtigt sildefiskeri.

Afslutning

På samme måde som i St. Tranegade er det keramikfund i Mellemgade 21, der giver den middelalderlige datering til at være inden for perioden ca. 1200-1450. I Mellemgade er der dog en mulighed for at komme et lille skridt nærmere ved en kommende årringsdatering af tøndestavene fra brønden. I mellemtiden kan det konkluderes, at kvarteret omkring Mellemgade 21 og

St. Tranegade 6B bebygges senest i første halvdel af 1400-tallet med strukturer, der senere bliver grundlæggende for byens nuværende, velbevarede gadenet. Men endnu mangler der altså desværre nogle daterende fund, der kan vise, om bebyggelsen i kvarteret rækker tilbage til tiden før de skriftlige kilder midt i 1300-tallet, eller om en tidlig bebyggelse eventuelt skal søges andetsteds. Bemærkelsesværdigt er det, at den middelalderlige bebyggelse i dag skal findes stort set lige under den nuværende terrænoverflade, og at den ikke har dannet de metertykke kulturlag, der eksempelvis ses i Aalborg. Forklaringen på dette må være, at Nibe simpelthen var en betydelig mindre bebyggelse i middelalderen med en mere åben og måske landlig bebyggelsesstruktur. Mens husene i middelalderens Aalborg typisk er blevet fornyet på samme sted og sikkert ikke har haft plads og mulighed for en ny placering på grunden, sker der tilsyneladende ændringer i denne retning i Nibe. Tydeligst ses det i Mellemgade 21, hvor grundstykket må være ubebygget fra middelalderen og frem til 1805, hvor grundens nyligt nedrevne hus blev opført.

Helt ubenyttet efter middelalderen har grundstykket i Mellemgade 21 dog ikke været. Som antydnet blev der også fundet anlægsspor, der var yngre end de middelalderlige. Foruden en mængde stolpehuller fra hegn eller lignende drejede det sig om yderligere to brønde, hvor den ene sikkert var den andens afløser. Brøndene stammer fra perioden ca. 1550-1650 og var ligesom den middelalderlige brønd lavet af genbrugstræ. Denne gang var det dog ikke tøndes, men planker fra kåge, der var benyttet. Kågen fandtes i flere typer og var bl.a. den benyttede bådtype ved det vigtige sildefiskeri i den østlige Limfjord. Det fundne tømmer vil forhåbentlig blive publiceret i en særskilt artikel sammen med fund af kågdele fra andre lokaliteter.

Stævnparti fra en kåg, der var genbrugt i en brønd i Mellemgade 21. Formentlig fra ca. 1550-1650.

